MUHYİDDİN İBN ARABÎ'NİN *FUSÛSU'L-HİKEM*'DE İŞARET ETTİĞİ HÂLİD B. SİNÂN'IN PEYGAMBERLİĞİ HAKKINDAKİ RİVAYETİN DEĞERLENDİRMESİ

Bekir TATLI*

Özet

Muhyiddin İbn Arabî'nin *Fusûsu'l-hikem*'de İşaret Ettiği Hâlid b. Sinân'ın Peygamberliği Hakkındaki Rivayetin Değerlendirmesi

Muhyiddin b. Arabî'nin *Fusûsu'l-hikem* adlı eserinde her biri "Fass" diye isimlendirilen 27 bölüm mevcut olup, bu bölümlerde müellif Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar (Nuh, İbrahim, İsmail, Yakup, Yusuf, Musa, İsa vs.) bir peygamberin ismini zikrederek konuyu açıklama yoluna gitmiştir. Fakat bu bölümlerden biri olan 26. Fass hemen dikkat çekmektedir. Çünkü bu bölümde peygamber olduğu herkesçe bilinen isimlerin dışında, Kur'ân'da ismi geçmeyen Hâlid b. Sinan isimli bir kişiden söz edilmekte ve onun peygamber olduğuna dair bir rivâyetten söz edilmektedir. İşte bu çalışmada, söz konusu rivâyetle ilgili bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: İbn Arabî, Fusûs, Hâlid b. Sinan, peygamber, peygamberlik, nübüvvet

Abstract

An Evaluation of the Narrative About Prophethooh of Khalid Ibn Sinan who is Muhyiddin Ibn Arabi Pointed at him in *Fususu'l-hikam*

Ibn Arabi's *Fusûs al-hikam* comprises 27 chapters each part of them called as a "Fass" and dedicated to the spiritual meaning and wisdom of a particular prophet from Adam to Mohammad (for example Noah, Abraham, Samuel, Jacob, Josef, Moses, Christ etc.) However, one of these fass is different from the others because in Fass XXVI, there is a person who called as Khalid Ibn Sinan who his name is not exist in the Qoran. But there are some narratives talks about this person's prophethood. In this study we have analised these narratives.

Key words: Ibn Arabi, Fusûs, Khalid b. Sinan, prophet, prophethood, nubuwwat.

Giriş

Kuşkusuz İbn Arabî'nin (ö. 638/1240) en önemli eserlerinden birisi *Fusûsu'l-hikem*'dir.[1] O bu eserini "Fass" adını verdiği bölümlere ayırmış ve fasslardan her birine de bir peygamberin ismini (Âdem, Nûh, İbrahim, Musa, İsa, Muhammed

* Dr., Çukurova Ü. İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı. e-posta: btatli@cu.edu.tr , tatlibekir@yahoo.com.

1 İbn Arabî'nin eserlerinin listesi için Bk. Ebû'l-Alâ Afîfî, *Fusûsu'l-hikem*, I-II, Beyrut 1400/1980, Ta'likât: Ebû'l-Alâ Afîfî, c. I, s. 5-6; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin terâcimu musannifi'l-kütübi'l-arabiyye*, I-IV, Beyrut 1414/1993, c. III, s. 531-532. (Tüm metin içindeki vurgular makale sahibine aittir.)

vs.) koymayı uygun bulmuştur. Fasslara konu edilen kişilerden en dikkat çekeni şüphesiz XXVI. Fass'da geçen Hâlid isimli kişidir ve burada kastedilen Hâlid b. Sinan'dır. Bu isimde bir peygamber Kur'ân'da geçmemektedir. İbn Arabî'ye göre ise bu zat bir peygamberdir ve o bu konuda Hz. Peygamber'den nakledilen bir rivâyete de işaret etmektedir. İşte bu çalışmamızda Hâlid b. Sinan ile ilgili bilgiler ve rivayetler ele alınıp değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Fusûsu'l-Hikem'deki Hâlid b. Sinan'la İlgili Kısım

XXVI. Fass: (فص حكمة صمدية في كلمة خالدية) "Hâlid Kelimesindeki Samedî Hikmetle İlgili Fass" ismini taşımaktadır.[2] Muhyiddin-i Arabî Hazretlerinin bu başlıkta yer alan Hâlid b. Sinan hakkında verdiği malumat oldukça dikkat çekicidir.

Önce İbn Arabî'nin Hâlid b. Sinan ile ilgili olarak kullandığı ifadeleri görmek faydalı olacaktır:

> "Hâlid'in ortaya koyduğu dava, "**berzah âleminde nübüvvet**" anlamına gelmektedir.[3] Çünkü onun berzahta olan şeyleri haber vereceğine dair söylediği şeyler, ancak ölüm sonrasındadır. Şöyle ki, o çocuklarından, öldükten sonra mezarının açılmasını ve gördüğü şeylerin kendisinden sorulmasını istemişti. Böylece o, berzahtaki hükmün, dünya hayatı suretinde olduğunu haber verecek ve Rasullerin dünya hayatında haber vermiş oldukları şeylerin hepsinin doğruluğu anlaşılmış olacaktı. Hâlid ***sallâllahu 'aleyhi ve sellem***'in[4] bundan maksadı, herkese rahmet olmak için Rasullerin getirdiği haberlere cümle

2 Bk. İbn Arabî, *Fusûsu'l-hikem,* c. I, s. 213; Muhyiddin-i Arabî, *Şark İslâm Klasikleri-Fusûs ül-Hikem,* çev.: Nuri Gençosman, MEB. Yayınları, İstanbul 1990, s. 322.

3 Bir tasavvuf terimi olarak berzahın çok çeşitli anlamları vardır. Ölüm suretiyle dünyadan ayrılan ruhlar berzah âlemine gittikleri gibi uyku halinde bedenden ayrılan ruhlar da o âleme giderler. (Bk. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, "Berzah" md., İstanbul 1991, s. 93.) İşte ilerleyen satırlardan anlaşılacağı gibi Hâlid b. Sinan, öldükten sonra gideceği bu berzah âleminden haber vereceğini iddia etmiş olmaktadır. İbn Arabî'ye göre Hâlid, ölümden sonraki berzahtan haber verme iddiasıyla nübüvvet ortaya koymuş olmaktadır; fakat o nübüvvetini dünyada izhar etmemiştir. *Fusûsu'l-hikem* şârihlerinden Dâvûdu'l-Kayserî'nin (ö. 751/1350) ifadesine göre burada geçen "berzah" ile kastedilen, dünya ile âhiret arasındaki "zan" olup, bu, misâlî ervâh âlemi ile bu unsurî neş'et arasındaki berzahtan başka bir şeydir. (Bk. *Şerhu Fusûsi'l-hikem,* Bombay, ts., s. 291.) Burada söz edilen "zan" ile berzah arasında ne gibi bir ilişki olduğu düşünülebilir. Zannı, bir çeşit "hayal" olarak anlayabiliriz. Bu anlamda hayal de, varlık ile yokluk arasında yer alan bir berzahtır; ne vardır ne de yok, ne malumdur ne meçhul, ne müspettir ne de menfî veya hem vardır hem yoktur. (Bk. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 94.) İbn Arabî'de berzah kavramı hakkında müstakil bir çalışma için bk. Salman H. Bashier, *"Philosophy of The Limit: Ibn Arabi's Barzakh Concept and The Meaning of Infinity"*, Departmant of Languages and Literature The University of Utah, August 2000, özellikle s. 139-152, 159-170.

4 Hâlid kelimesinden sonra ***"sallâllahu 'aleyhi ve selem"*** ifadesini kullanan bizzat İbn Arabî'dir. (Bk. *Fusûsu'l-hikem,* c. I, s. 213.) Müellifin bu kullanımı, az sonra görüleceği üzere Hâlid b. Sinan'ın peygamber olduğu yönündeki kanaatinden kaynaklanmaktadır.

> âlemin iman etmesi idi. Hâlid, kendi **peygamberliğinin**, Muhammed *sallâllahu 'aleyhi ve sellem*'in peygamberliğine yakın olması sebebiyle şeref bulmuş ve Allah'ın onu âlemlere rahmet olarak gönderdiğini bilmiştir. Hâlid **Rasûl değildi**; o, Muhammedî risâletteki bu rahmetten bol nasip elde etmeyi murad etti. O, **tebliğ**[5] **ile de emrolunmadı**; yaratılış hakkındaki bilgisini daha da kuvvetlendirmek için bununla berzahta nasiplenmek istedi. Buna karşılık kavmi onu zâyi etti/kaybetti. Peygamber *sallâllahu 'aleyhi ve sellem* onun kavminin zâyi olduğunu anlatmadı; ancak muradını yerine getirmedikleri için **nebîlerini kaybettiklerini** onlara söyledi. Acaba Allah, onu umduğu şeyin ecrine ulaştırdı mı? Şüphe ve hilaf yok ki, onun için temenni ettiği şeyin ecri vardır. Şek ve hilaf ancak, talep ettiği şeyin ecri konusunda ve şu noktada vâkidir: Onun vuku bulan şeyi temenni etmesi ile vuku bulmayan şeyi temenni etmesi eşit midir, değil midir? Çünkü Şeriat'ta, birçok yerde bu ikisinin eşit olduğunu teyit eden hükümler vardır. Mesela, namazı cemaatle kılmak için gelip de cemaati kaçırana, cemaate iştirak eden kimsenin ecrinin verilmesi; yine, fakir olmasına rağmen, servet ve mal sahibi olanların yapmak zorunda oldukları hayırları yapmayı arzulayan kimseye, onların ecrine benzer ecir verilmesi gibi. Fakat onların "niyet ettikleri", yahut "yaptıkları" şeyin ecrine benzer bir ecir… Çünkü onlar, amel ve niyetin ikisini birlikte yapmışlardır. Peygamber, bu ikisi veya ikisinden biri hakkında bir nass ile işarette bulunmadı. Görünen odur ki, ikisi arasında bir eşitlik söz konusu değildir. Bundan dolayı, Hâlid b. Sinan iblâğı (tebliğ işini bizzat yapmayı) istedi. Ta ki, iki durumun arasını cem makamı sahih olsun ve iki ecri de elde edebilsin. Allah en iyisini bilendir."[6]

Değerlendirilme

İbn Arabî'nin bu sözlerinde, Hâlid b. Sinan'ın peygamber olduğuna dair açık ifadeler vardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Hâlid b. Sinan için berzah âleminde olan bir "nübüvvetten" bahsetmesi,
2. Hâlid'in ismini zikrederken *"sallâllahu 'aleyhi ve sellem"* ifadesini kullanması,
3. Onun, peygamberliğinin Hz. Peygamberin peygamberliğine yakın olması sebebiyle şeref bulduğunu söylemesi,
4. Hâlid'in kavminden bahsederken, onların "nebîlerini" kaybettikleri ifadesini kullanması.

Bununla birlikte İbn Arabî sarih olarak, Hâlid'in bir rasûl değil, nebî olduğunu belirtmiştir.

---

5 Buradaki "tebliğ", risâlet makamlarından birisi olarak anlaşılmıştır. Bk. Dâvûdu'l-Kayserî, *Şerhu Fusûsi'l-hikem*, s. 291.

6 Bk. İbn Arabî, *Fusûsu'l-hikem*, c. I, s. 213-214.

İbn Arabî'nin burada kendisinden söz ettiği Hâlid b. Sinan hakkında kaynaklarımızda çeşitli malumatlar yer almaktadır. Bunların bir kısmında onun İsa(s) ile Muhammed(s) arasında yaşamış bir peygamber olduğu dile getirilir. Hatta bu konuyla alâkalı Hz. Peygamber'den de rivâyetler nakledilir. Onunla ilgili olarak kaynaklarda yer alan bilgilere kısaca değinmekte fayda vardır:

Hâlid b. Sinân b. Ğays el-Mahzûmî, Abs kabilesine mensuptur.[7] Kavmi arasında çok saygın, sözüne güvenilen ve her an kendisine ihtiyaç duyulan bir kimse olarak şöhret bulmuştur.[8] Hatta bunun da ötesinde Hâlid b. Sinan ile ilgili bilgilerin neredeyse efsanevî bir hal aldığı dikkat çekmektedir.[9]

Hâlid b. Sinan'ın Hz. Peygamber'e yakın bir zamanda yaşadığı, fakat ona

---

7 Bk. İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe,* I-VIII, Beyrut 1412/1992, c. II, s. 369. Medine yakınlarında çıkan bir yangın dolayısıyla Hâlid'in isminin geçmesinden dolayı onun Medine civarında yaşadığını anlayabiliriz. Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî,* I-XIII, Beyrut 1379, c. XIII, s. 79.

8 Hâlid, kendisiyle aynı kavimden olan İmâre b. Ziyâd'ın ifadesiyle: (والله ما فلت لنا يا خالد قط إلا حقا) her söylediği hak olan bir kişidir. (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr,* I-XX, Musul 1404/1983, c. XI, s. 298; Hâkim, *el-Müstedrek alâ's-Sahîhayn,* I-IV, Beyrut 1411/1990, c. II, s. 654; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid,* I-X, Kâhire-Beyrut 1407, c. VIII, s. 213; İbn Hacer, *İsâbe,* c. II, s. 372. İbn Arabî Hazretleri'nin, buradaki fassda Hâlid'in ismini, Allah'ın isimlerinden ***es-Samed*** ismiyle birlikte vermesinde de bir incelik vardır. Çünkü "Samed" kelimesinde, "kendisine sığınılan, yardım istenen" anlamı vardır. Hâlid b. Sinan da kendi milleti içinde böyle bir konumdaydı. Kavmi, ihtiyaçlarını ona arzeder ve her türlü ihtiyaçta onu sığınak bilip, kendisine itimat ederlerdi. Hâlid, Allah'ın *es-Samed* ismine mazhardı. Bk. Dâvûdu'l-Kayserî, *Şerhu Fusûsi'l-hikem,* s. 291.

9 Hâlid b. Sinan'dan bahseden kaynakların sıkça kaydettiğine göre, o, muhtemelen volkanik bir bölge olan (çünkü حرة "harre" kelimesi kullanılıyor) yaşadığı yerdeki bir dağda ortaya çıkan büyük bir ateşi söndürmek üzere harekete geçmişti. Kavminden yanında bulunan kişilere, eğer uzun süre geri dönmezse kendisini adıyla çağırmamalarını söylemiş, sonra asâsıyla ateşe vurmuş, o ateşle birlikte onun çıktığı yarığa girmiş ve uzun süre geri dönmemişti. Bunun üzerine kavminden adamlar geri dönmesi için ona ismiyle hitap ettiklerinde, Hâlid elleri başında geri dönmüş, yaptıkları hareket yüzünden onları kınamış, kendisini öldürdüklerini söyleyip onu gömmelerini istemişti. Bir de onlara şu hususu bildirmişti: "Size, içlerinde ebter (kısır) bir eşek bulunan eşek sürüsü uğradığı zaman benim kabrimi açın; hayatta olduğumu göreceksiniz." Onlar denileni yaptıktan bir süre sonra bahsedilen türde bir eşeği görmüşler ve Hâlid'in mezarının açılması gerektiği hususunda aralarında görüş ayrılığına düşmüşlerdi. Sonunda, kendileri "nebbâş" (mezar kazıcıları) olarak anılmak istemedikleri için bundan vazgeçmişlerdi. Bir de Hâlid, onlara karısında bulunan iki levhadan söz etmişti. Buna göre onlar bir hususta müşküle düştüklerinde o levhalara bakacaklar ve öğrenmek istediklerini oradan öğreneceklerdi. Şu şartla ki, o levhalara hayızlı bir kadının dokunmaması gerekiyordu. O insanlar Hâlid'in karısının yanına geldiklerinde levhaların durumunu sormuşlar; o da hayızlı olmasına rağmen o levhaları onlara çıkarmış, fakat onlarda bulunan bütün bilgiler artık yok olup gitmiştir. (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr,* c. XI, s. 298; Hâkim, *Müstedrek,* c. II, s. 655; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid,* c. VIII, s. 213; Dâvûdu'l-Kayserî, *Şerhu Fusûsi'l-hikem,* s. 291-292; İbn Hacer, *İsâbe,* c. II, s. 372-373.) Kurtubî, Hâlid b. Sinan'a ateşin boyun eğmesiyle ilgili bu kıssanın pek çok problemi barındırdığı yorumunda bulunmuştur. (Bk. *Tefsîr (el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân),* I-XX, Kâhire 1372, c. XI, s. 46.)

yetişemediği belirtilir.[10] Bir sahâbî olmamasına rağmen İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1448) onu, sahâbe biyografilerini kaydettiği meşhur eserine almış olması ilginçtir.[11]

Aralarında İbn Arabî'nin de bulunduğu pek çok kişinin Hâlid b. Sinan'ı peygamber olarak kabul ettiği belirtilir[12] ki onları böyle düşünmeye sevkeden bazı rivâyetler vardır.

Sözgelimi; İbn Sa'd'ın (ö. 230/845), Muhammed b. Ömer- Ali b. Müslim el-Leysî- el-Makburî- Ebû Hureyre isnâdıyla naklederek belirttiğine göre, Abs oğullarından üç kişi Hz. Peygamber'e gelmiş ve bazı sorular sormuşlardı. Aralarında geçen konuşma esnasında Rasûlullah (s.a.) de onlara Hâlid b. Sinan hakkında bir soru sormuştu. Kabilesinin adamları, Hâlid'in soyunun devam etmediğini (لا عقب له) söyleyince Peygamber(s), onunla ilgili olarak: (نبي ضيعه قومه) *"O, kavminin zâyi ettiği bir nebîdir"* ifadesini kullanmıştı.[13] Bu rivâyetin isnâdının munkatı olduğu anlaşılıyor.[14]

---

10 Bk. İbn Hacer, *İsâbe,* c. II, s. 369. Hâlid'in câhiliyye döneminde yaşadığına dair ifadeler vardır. Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî,* c. XIII, s. 79.

11 Bk. İbn Hacer, *İsâbe,* c. II, s. 369-373. Bununla ilgili olarak iki ihtimal akla gelmektedir. İbn Hacer onu, ya Hâlid b. Sinan'ın kızı ya da oğlunun Hz. Peygamber ile görüştüğünü ve Hâlid'in nebî olduğunu anlatan dikkat çekici rivâyetler sebebiyle eserine almıştır. Yahut da o, kendisinden önce sahâbe biyografisi yazan müellifleri örnek alarak, yani onlar da kitaplarına aldıkları için Hâlid'i kitabına almış olabilir. Şurası da zikredilmeye değer ki, İbn Hacer, aynı meseleyle ilgili olarak Moğoltay (b. Kılıç et-Türkî, ö. 762/1361)'nin bir yorumunu aktarmıştır. Onun ifadesine göre Moğoltay, Hâlid b. Sinan'ı sahâbe içerisinde zikreden Ebû Musa gibi kişileri yadırgamış ve Ebû Musa şayet onu Hz. Peygamber dile getirdiği için zikretmiş ise o zaman onun söz ettiği Hz. İsa ve diğer peygamberleri de sahâbe içerisinde zikretmek gerektiğini, ancak böyle bir şeyin vâki olmadığını söylemiştir. (Bk. İbn Hacer, *İsâbe,* c. IV, s. 762). İbn Hacer'in hem Moğoltay'ın bu görüşünü vermesi, hem de onun eleştirdiği şeyi yaparak Hâlid'i sahâbeden söz ettiği kitabına alması, sanırız ancak önceki müelliflerin yolundan gitmesiyle açıklanabilir.

12 Bk. Afîfî, *Fusûsu'l-hikem,* c. II, s. 317. Hâlid b. Sinan'ın nebî olduğunun kesinliği konusunda çok net ifadeler kullananlar olmuştur. Mesela Dârakutnî'nin (ö. 385/995), Hâlid'den söz ederken: (كان نبيا مبعوثا) "O peygamberlik görevi verilen bir nebî idi" şeklinde çok açık bir ifade kullandığı Zehebî tarafından belirtilir. Fakat Zehebî, Dârakutnî'nin bu görüşünü, rivâyetin **sahih olmadığını** söyleyerek reddeder. (Bk. *Mîzânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl,* I-VIII, Beyrut 1995, c. VIII, s. 222.)

13 Bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kebîr,* I-VIII, Beyrut ts., c. I, s. 296; İbn Hacer, *İsâbe,* c. II, s. 373. Hâlid'in kızının ya da oğlunun Hz. Peygamber'e gelişinden söz eden rivâyetler, onun soyunun devam etmediği yönündeki bilgilerle çelişkili görünmektedir.

14 Râvilerin biyografileri, hadis aldıkları hocaları ve onlardan hadis alan talebeler hakkında en geniş bilgiyi veren eserler arasında özellikle Mizzî ve İbn Hacer'in eserleri başta gelir. Bu kaynaklarda bulunmayan bir ismin diğerlerinde bulunma ihtimali daha zayıftır. Biz de özellikle buradaki râvileri bu eserlerin zikredip etmediğine baktık. Söz konusu rivâyetin isnâdını oluşturan râvilerden **el-Makburî**'den (Keysân Ebû Saîd, ö. 100/719) hadis alanların arasında **Ali b. Müslim el-Leysî** diye birisinin isminin geçtiği bilgisine rastlayamadık. (Bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl,* I-IX, Beyrut 1271/1952, c. VII, s. 166; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl,* I-XXXV,

İbn Abbas'tan nakledilen bir rivâyette ise, Hâlid'in kızının Hz. Peygamber'e geldiği, onun da ona çok hürmet ettiği, onun için elbisesini yere serdiği ve (بنت نبي ضيعه قومه) diyerek onu selâmladığı anlatılır.[15] Hz. Peygamber'e gelen kişinin Hâlid'in kızı değil oğlu olduğu yönünde de bir rivâyet nakledilmiştir.[16] İbn Hacer, Hâlid'in bu kızının ismini Mahyât bnt. Hâlid b. Sinan el-Absî olarak kaydetmiştir.[17] Bazı kaynaklarda yer alan bir bilgiye göre de Hâlid'in kızı Hz. Peygamber'e (قل هو الله أحد) suresini okuduğu sırada gelmiş; o bu sureyi işitince, babasının da bu ifadeleri söylediğini belirtmiştir.[18] Bu bilgi doğru ise, en azından Hâlid b. Sinan'ın Rasûlullah (s.a.) dönemi öncesinde tevhidi kabul eden haniflerden olduğunu söylememiz mümkündür.

Hâlid'in isminin, Hz. İsa ile Hz. Muhammed(s) arasındaki fetret dönemiyle

---

Beyrut 1400/1980, c. XXIV, s. 241; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb,* I-XIV, Beyrut 1404/1984, c. VIII, s. 406.) Ayrıca Ali b. Müslim ismini taşıyan bir tek râvi zikredilmektedir. Bu Buhârî, Ebû Dâvud, Nesâî gibi isimlerin kendisinden rivâyet ettikleri Ali b. Müslim b. Saîd et-Tûsî'dir (ö. 250/864) ve başka bir kişi olmalıdır. (Bk. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl,* c. XXI, s. 132-134; İbn Hacer, *Tehzîb,* c. VII, s. 334.) Dolayısıyla, buradaki rivâyetin isnâdını oluşturan râvîler arasında bir inkıtâ (kopukluk) olması yüksek ihtimaldir.

15 Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr,* c. XI, s. 441; İbn Adiyy, *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl,* I-VII, Beyrut 1409/1988, c. VI, s. 46; Hâkim, *Müstedrek,* c. II, s. 654; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl,* c. V, s. 479; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid,* c. VIII, s. 214; İbn Hacer, *İsâbe,* c. II, s. 370, c. VIII, s. 116. Önemli münekkitlerden **İbn Adiyy** (ö. 365/976), Ahmed b. Yahyâ b. Züheyr- Yahyâ b. el-Muallâ- Muhammed b. es-Salt- Kays b. er-Rebî'- Sâlim b. el-Eftas- Saîd b. Cübeyr- İbn Abbas isnâdıyla gelen bu rivâyetin **mevsul** yani isnâdının kesintisiz **olmadığını** söyler. (Bk. *Kâmil,* VI, 46.) **Zehebî** (ö. 748/1347) de bu rivâyetin İkrime- İbn Abbas kanalıyla gelen başka bir tarikini değerlendirirken, rivâyetin, Hz. Peygamber ile Hz. İsa arasında herhangi bir nebî gelmediğini haber veren **sahih hadise muhalif** (şâzz) olması sebebiyle **sahih olmadığını** açıkça belirtir. (Bk. *Mîzânu'l-i'tidâl,* c. VIII, s. 222.)

16 Gelen kişinin Hâlid'in kızı değil oğlu olduğu yönünde Simâk b. Harb'den **mevkuf/maktû** (isnâdı kopuk) olarak nakledilen bir rivâyet vardır. [Ebû'l-Muğîre Simâk b. Harb b. Evs ez-Zühlî el-Kûfî (ö. 123/696) sahâbî değildir (Bk. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb,* Riyâd 1416, s. 415.) ve aradaki sahâbîyi zikretmeden naklettiği için bu rivâyet mevkuf/maktûdur.] Simâk b. Harb'den gelen bu rivâyet için Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr,* c. XI, s. 298; Hâkim, *Müstedrek,* c. II, s. 655; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid,* c. VIII, s. 214. **Hâkim**'e (ö. 405/1015) göre bu, Buhârî'nin şartına göre **sahih** bir hadistir, ancak Buhârî ve Müslim bu hadisi tahric etmemişlerdir. (Bk. *age.,* c. II, s. 655.) Buna karşılık söz konusu rivâyetin **sahih olmadığını** ifade eden pek çok müellif vardır. Mesela **Heysemî** (ö. 807/1405), Taberânî'nin mevkûfen naklettiği bu rivâyetin senedinde el-Muallâ b. Mehdî isimli bir kişi bulunduğunu, Ebû Hâtim'in onu **zayıf** saydığını ve zaman zaman münker rivâyetler naklettiğini söyledikten sonra buradaki rivâyetin de bu **münker** rivâyetlerden biri olduğunu belirtmiştir. (Bk. *age.,* c. VIII, s. 214. Münker, zayıf râvinin, kendisinden daha iyi durumda olan râviye aykırı bir şekilde rivâyet ettiği hadistir.) **İbn Hacer** de Hâkim'in "sahih" şeklindeki yorumuna, senedde bulunan adı geçen râviye Ebû Hâtim er-Râzî'nin **zayıf** dediğini söyleyerek itiraz etmiştir. (Bk. *İsâbe,* c. II, s. 373.)

17 İbn Hacer, *İsâbe,* c. VIII, s. 116. Ayrıca İbn Hacer, Hâlid'in kızının Peygamber'e geldiğinde yaşlı bir kadın (acûz) olduğuna dair bir rivâyeti de zikretmiştir. Bk. *İsâbe,* c. II, s. 370.

18 Bk. İbn Hacer, *İsâbe,* c. II, s. 369; Afîfî, *Fusûsu'l-hikem (et-Ta'lîkât),* c. II, s. 317.

ilgili olarak da geçtiğini görmekteyiz.[19]

İbn Sa'd (ö. 230/845), İbn Abbas'tan naklen bu iki peygamber arasında 569 sene geçtiğini; bu dönemin evvelinde Yâsin suresinde (36/14) kendilerinden söz edilen üç peygamberin gönderildiğini, peygambersiz geçen fetret dönemi yıllarının ise 434 sene olduğunu söyler.[20] Bu isnâdın râvilerinden olan Kelbî'nin (ö.146/763) yorumuna göre ise bu dönemde, biri Arapların Abs kabilesinden Hâlid b. Sinan olmak üzere toplam dört peygamber gelmiştir.[21] Kelbî'nin bu yorumuna değinen Kurtubî (ö. 671/1273), hemen peşinden Kuşeyrî'nin: "Buna benzer konular, ancak bir haber-i sıdk (mütevâtir bir haber) ile bilinebilir" sözünü naklederek, söz konusu değerlendirmeye şüpheyle yaklaşmıştır.[22] Dolayısıyla Kurtubî, bu konuyla alâkalı rivâyetlerin mütevâtir olmaktan uzak olduğu yönünde kanaatini belli etmektedir.

Hâkim (ö. 405/1015), İsa(s) ve Muhammed(s) arasında 600 sene olduğunu haber veren yine bir İbn Abbas rivâyetini kaydettikten sonra, bu dönemde herhangi bir nebî gelmediğine dair Peygamberimizden nakledilen "**sahih**" derecesindeki bir rivâyete daha önceden değindiğini; yine Hâlid b. Sinan ve kızıyla ilgili "**haberleri**" de rivâyet ettiğini belirtir.[23] Onun bu ifadelerinden anlaşılan odur ki; bu iki tür rivâyetin karşılaştırılması durumunda, iki peygamber arasında başka bir nebî gelmediğine dair hadis "sahih" olmasına karşılık, Hâlid ve kızı hakkında gelen bilgiler "haber" niteliğinin ötesine geçmemektedir.

Aradaki çelişkiyi, *Fusûsu'l-hikem*'i şerheden âlimlerden Dâvûdu'l-Kayserî

---

19 Mâide suresi 5/19. âyetinde (على فترة من الرسل) geçen "fetret" kelimesi tefsir edilirken Hâlid b. Sinan'dan da bahsedilir. Mesela Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, c. VI, s. 121-122; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, I-IV, Beyrut 1401, c. II, s. 36.

20 İbn Sa'd, *Tabakât*, c. I, s. 53. Bu rivâyetin isnâdı: Hişâm b. Muhammed- babası Muhammed b. es-Sâib- Ebû Sâlih- İbn Abbas şeklindedir. Bu isnâdda ismi geçen **Muhammed b. es-Sâib**, birazdan zikri geçen el-Kelbî'dir. Ebû'n-Nadr Muhammed b. es-Sâib b. Bişr **el-Kelbî** (ö. 146/763) müfessir, tarihçi ve nesep uzmanı olarak bilinmekte olup *Tefsîru'l-Kur'ân* adlı bir eserinden söz edilmektedir. (Bk. Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdillah el-İstanbulî el-Hanefî, *Keşfu'z-zunûn an esâmî'l-kütübi ve'l-fünûn*, I-II, Beyrut 1413/1992, c. I, s. 457; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn*, c. III, s. 308-309.) Ancak Kelbî hakkında tabakât kitaplarında "kezzâb (yalancı), metruk, zayıf, hadisi yazılmaz vs." gibi çok ağır ifadeler vardır. Ayrıca onun buradaki isnâdda adı geçen Ebû Sâlih'ten mevzû (uydurma) rivâyetler naklettiği belirtilir. Hatta müfessir Ebû Sâlih'in de, Kelbî'ye tek kelime tefsir okumadığına dair yemin ettiği söylenir. (Geniş bilgi için bk. İbn Hacer, *Tehzîb*, c. IX, s. 157-158.) Sonuç olarak, İbn Sa'd'ın naklettiği bu rivâyetin isnâdı delil olmayacak derecede zayıftır.

21 Bk. Râzî, Fahruddin Muhammed b. el-Allâme Ziyâuddin Ömer b. el-Huseyn, *Tefsîru'l-Fahri'r-Râzî el-müştehir bi't-Tefsîri'l-kebîr ve Mefâtîhi'l-ğayb*, I-XXXII (+Fihrist), Beyrut 1414/1993, c. VI, s. 199; Kurtubî, *Tefsîr*, c. VI, s. 122.

22 Bk. Kurtubî, *Tefsîr*, c. VI, s. 122.

23 Hâkim, *Müstedrek*, c. II, s. 654.

(ö. 751/1350), Hâlid'in nebîliğinin "dünyada" değil "berzahta" olduğu noktasına vurgu yaparak gidermek istemiştir.[24] Yani onun anlayışına göre, Hâlid'in nübüvvetinin berzahta olması, iki peygamber (Hz. İsa ve Hz. Muhammed) arasında nebî gelmediği gerçeğine muhalif olmamaktadır. Bu tür yorumların zorlama olduğunu düşünüyoruz.

Hâkim'in sahih olduğunu belirterek işaret ettiği, Hz. İsa ve Hz. Peygamber arasında herhangi bir nebî gelmediğine dair hadis (ليس بيني وبينه نبي) son derece yaygın olup pek çok önemli kaynakta yer almaktadır.[25] Ebû Hureyre'den gelen ve sıhhati konusunda hiçbir endişe duyulmayan bu rivâyete herhangi bir vesileyle değinen bazı müellifler, bunu Hâlid b. Sinan'ın peygamber olduğunu haber veren rivâyetleri çürüten bir delil olarak sunmuşlardır.[26] Gerçekten de Hâlid b. Sinan'ın nebîliğini haber veren rivâyetlere karşı bu hadis önemli bir delil konumundadır.

Sonuç

Buraya kadar yapılan incelemelerden anlaşılmıştır ki, Hâlid b. Sinan'ın peygamber olduğuna dair bazı rivâyetler olmakla birlikte bunlar hem isnâd hem de metin olarak kusurlu olup, İsa(s) ile Muhammed(s) arasında peygamber gelmediğini bildiren sahih rivâyet karşısında zayıf durumdadır. Bu durumda Hâlid b. Sinan'ın nübüvvetini haber veren rivâyetleri şüpheyle karşılamak gerekecektir.

Su hususu açık olarak belirtmeliyiz ki, bizim değerlendirmelerimiz sadece rivâyetlerin zâhirî sıhhat şartlarını göz önünde bulundurarak ortaya çıkmış sonuçlardır. Bununla birlikte bu konuda yüzde yüz denebilecek tarzda bir hüküm vermemiz mümkün değildir. Çünkü bu tür gaybî meseleler hakkında verilecek hükümler mütevâtir bilgilere istinat etmek durumundadır. Gerek Kur'ân'da gerekse Sünnet'te konuyla ilgili "kesin bilgiye" ise sahip olmadığımız için o dönem zarfında Hâlid b. Sinan veya bir başkası peygamber olarak gönde-

24 Bk. *Şerhu Fusûsi'l-hikem,* s. 291. Dâvûdu'l-Kayserî'nin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için Bk. Mehmet Bayrakdar, *Kayserili Dâvûd (Dâvûdu'l-Kayserî),* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

25 Mesela Bk. Tayâlisî, *Müsned,* Beyrut ts., s. 355; İbn Ebî Şeybe, *Kitâbu'l-musannef fil-ehâdîs ve'l-âsâr,* I-VII, Riyad 1409, c. VII, s. 499; Ahmed, *Müsned,* I-VI, Mısır ts., c. II, s. 406, 437; Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî,* I-VII, Beyrut 1410/1990, Enbiyâ 49 (no: 3258); Müslim, *Sahîhu Müslim,* I-V, Beyrut, ts., Fezâil 143, 144, 145; Ebû Dâvud, *Sünenu Ebî Dâvûd,* I-III, Beyrut 1409/1988, Melâhim 14 (no: 4324), Sünne 14 (no: 4675); İbn Hibbân, *Sahîh İbn Hibbân bi tertîbi İbn Belbân,* I-XVIII, Beyrut 1414/1993, c. XIV, s. 316, c. XV, s. 233.

26 Bk. İbn Kesîr, *Tefsîr,* c. II, s. 36; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl,* c. VIII, s. 222; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid,* c. VIII, s. 214; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî,* c. VI, s. 489.

rilmiş midir, gönderilmemiş midir bilemeyiz. Allah'ın her topluma peygamber göndermiş olduğu ve peygamber göndermedikçe azap etmeyeceği[27] nazar-ı itibara alındığında her iki durum da muhtemel olabilir.

Hâlid b. Sinan'ın Hz. İsa ve Hz. Muhammed arasındaki yaklaşık 600 senelik zaman diliminde gönderilmiş bir peygamber olmasını aklen imkânsız kılan bir şey söz konusu değildir. Bizler Allah tarafından gönderilmiş peygamberlerin tamamına genel olarak iman etmekle yükümlüyüz. Hakkında mütevâtir haber olmadığı için Hâlid'in nübüvvetini kabul etmeyen dinden çıkmış sayılmaz. Kabul eden ise zannî bir delile göre hareket etmiş olmaktadır.

İbn Arabî Hazretleri gibi "berzah âleminde nübüvvet" kavramını kullanarak Hâlid b. Sinan'ın nebîliğini iddia etmek de zor görünmektedir. Bu tür yorumlar, Hâlid hakkında bazı kaynaklarda yer alan ve hiç de sağlam sayılmayan rivâyetleri bir tarafa bırakamamaktan kaynaklanmaktadır. Ancak bu rivâyetlerin çok da yaygın olmadığını ve muteber hadis kaynaklarında yer almadığını dikkatten uzak tutmamak gerekir.

İbn Arabî'nin Hâlid b. Sinan'ın peygamber olduğunu söyleme sebebine gelince; bununla ilgili kesin bir şey söylemek mümkün değilse de çeşitli ihtimaller akla gelmektedir. Bu durum onun kendi zamanındaki yaygın genel kültürden kaynaklanmış olabilir. Kendisi hadisçi olmadığı için bir anlamda mazur da görülebilir. Yahut İbn Arabî'nin konuyla ilgili sahih hadisten habersiz olması, ona ulaşamaması da mümkündür. Belki de İbn Arabî, Hâlid'in peygamber olduğunu haber veren rivâyetlerin sadece metniyle ilgilenip sıhhatini araştırma gereği ve ihtiyacı hissetmemiştir. Dolayısıyla onun bu yöndeki kanaati, tasavvufî gelenek içerisinde değerlendirilmelidir. İbn Arabî, Hâlid'e izafe edilen nübüvveti mecazî veya bâtınî anlamda kabul etmiş de olabilir. Bu ihtimalleri çoğaltmak mümkündür. Sonuçta sebep her ne olursa olsun, Hâlid'in peygamber olduğu iddiası zayıf bir rivâyete dayanmaktadır. Bizim yaptığımız bu çalışma da sadece bir durum tespitinden ibaret olup, kişileri yargılamak gibi bir amacı bulunmamaktadır.

Kaynakça

Ahmed, Ebû Abdillah İbn Hanbel eş-Şeybânî (ö. 241/855), *Müsned*, I-VI, Mısır ts.

Bashier, Salman H., *"Philosophy of The Limit: Ibn Arabi's Barzakh Concept and The Meaning of Infinity"*, Department of Languages and Literature The University of Utah, August 2000.

Bayrakdar, Mehmet, *Kayserili Dâvûd (Dâvûdu'l-Kayserî)*, Ankara 1988.

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmâil el-Cu'fî (ö. 256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VII, Beyrut 1410/1990.

27 Bk. Nahl, 16/36; İsrâ, 17/15.

Dâvûdu'l-Kayserî, Dâvud b. Mahmud b. Muhammed (ö. 751/1350), *Şerhu Fusûsi'l-hikem, Şerhu Fusûsi'l-hikem,* s. 291, Bombay ts.

Ebû Dâvud**,** Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/888), *Sünenu Ebî Dâvûd,* I-III, Beyrut 1409/1988.

Hâkim, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Nîsâbûrî (ö. 405/1015), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn,* I-IV, Beyrut 1411/1990.

Heysemî, Nûreddîn Ali b. Ebî Bekr (ö. 807/1405), *Mecmau'z-zevâid,* I-X, Kâhire-Beyrut 1407.

İbn Adiyy, Ebû Ahmed Abdullah b. Adiyy b. Abdillah b. Muhammed el-Cürcânî (ö. 365/976), *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl,* I-VII, Beyrut 1409/1988.

İbn Arabî, eş-Şeyhu'l-Ekber Muhyiddin Ebû Abdillah Muhammed b. Ali el-Hâtimî et-Tâî (ö. 638/1240), *Fusûsu'l-hikem*, Ta'likât: Ebû'l-Alâ Afîfî, I-II, Beyrut 1400/1980.

İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî (ö. 327/939), *el-Cerh ve't-Ta'dîl,* I-IX, Beyrut 1271/1952.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr b. Abdillah b. Muhammed el-Kûfî (ö. 235/850), *Kitâbu'l-musannef fîl-ehâdîs ve'l-âsâr,* I-VII, Riyad 1409.

İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448), *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî,* I-XIII, Beyrut 1379.

---------, *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe,* I-VIII, Beyrut 1412/1992.

---------, *Tehzîbu't-Tehzîb,* I-XIV, Beyrut 1404/1984.

---------, *Takrîbu't-Tehzîb,* thk. Ebû'l-Eşbâl Sağîr Ahmed Şâğif el-Pâkistânî, Riyâd 1416.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965), *Sahîh İbn Hibbân bi tertîbi İbn Belbân,* I-XVIII, Beyrut 1414/1993.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesîr ed-Dımeşkî (ö. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, I-IV, Beyrut 1401.

İbn Sa'd, Ebû Abdillah Muhammed el-Basrî (ö. 230/845), *et-Tabakâtu'l-kebîr,* I-VIII, Beyrut ts.

Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdillah el-İstanbulî el-Hanefî (ö. 1067/1656), *Keşfu'z-zunûn an esâmî'l-kütübi ve'l-fünûn*, I-II, Beyrut 1413/1992.

Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-müellifin terâcimu musannifi'l-kütübi'l-arabiyye,* I-IV, Beyrut 1414/1993.

Kurtubî Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed (ö. 671/1273), *Tefsîr (el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân),* I-XX, Kâhire 1372.

Mizzî, Cemâluddîn Ebû'l-Haccâc Yusuf b. ez-Zekî Abdurrahman b. Yusuf (ö. 742/1341), *Tehzîbu'l-Kemâl,* I-XXXV, Beyrut 1400/1980.

Muhyiddin-i Arabî, *Şark İslâm Klasikleri-Fusûs ül-Hikem,* çev. Nuri Gençosman, İstanbul 1990,

Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî (ö. 261/875), *Sahîhu Müslim,* I-V, Beyrut ts.

Râzî, Fahruddin Muhammed b. el-Allâme Ziyâuddin Ömer b. el-Huseyn (ö. 604/1207), *Tefsîru'l-Fahri'r-Râzî el-müştehir bi't-Tefsîri'l-kebîr ve Mefâtîhi'l-ğayb,* I-XXXII (+Fihrist), Beyrut 1414/1993.

Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb (ö. 360/971), *el-Mu'cemu'l-kebîr,* I-XX, Musul 1404/1983.

Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd (ö. 204/820), *Müsned,* Beyrut ty.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* "Berzah" md., İstanbul 1991.

Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz (ö. 748/1347), *Mîzânu'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl,* I-VIII, Beyrut 1995.